

VALTIONEUVOSTON PERIAATEPÄÄTÖS KESTÄVIEN VALINTOJEN EDISTÄMISESTÄ JULKISISSA HANKINNOISSA

Valtioneuvosto on tänään 8.4.2009, asian oltua valmistelevasti hallituksen neuvottelussa ja raha-asiainvaliokunnan istunnossa, ympäristöministeriön esityksestä hyväksynyt Kestävien hankintojen periaatepäätöksen.

Siinä esitetään tavoitteita julkisten varojen käytölle sekä toimenpiteitä, joihin ryhdytään kasvihuonekaasupäästöjen, jätemäärän ja ympäristön kemikalisoitumisen pienentämiseksi sekä luonnonvarojen kestävä käytön ja ympäristömyönteisten innovaatioiden edistämiseksi.

Julkisilla hankinnoilla on merkittävä rooli ympäristötavoitteiden edistämisessä

Julkisten hankintojen arvo on Suomessa 27 miljardia euroa vuodessa eli noin 15 % bruttokansantuotteesta. Suuren volyymin vuoksi julkisilla hankinnoilla on erityinen rooli hyvinvoinnin edistäjänä, uusien innovaatioiden lanseeraajana sekä kielteisten ympäristövaikutusten pienentäjänä.

Julkisten hankintojen tärkeiksi valintaperusteiksi ovat nousemassa tuotteiden ympäristövaikutukset. Eurooppa-neuvoston kesäkuussa 2006 päivittämässä kestävä kehityksen strategiassa sekä Suomen kansallisessa kestävä kulutuksen ja tuotannon ohjelmassa (2005) tavoitteeksi on asetettu edistää kestävä kulutusta ja tuotantoa mm. lisäämällä hankintojen ympäristöystävällisyyttä. Lisäksi energiapalveludirektiivi (2006/32/EY) sekä EU:n komission ilmasto- ja energiapaketti edellyttävät, että julkinen sektori näyttää esimerkkiä ja käynnistää toimia.

Keskeisten ympäristöhaasteiden kannalta on tärkeää saada koko julkinen hallinto sitoutumaan tavoitteeseen tehdä ympäristöystävällisiä hankintoja ja toimia esimerkkinä. Tämä lisää julkisen hallinnon vaikuttavuutta ympäristö- ja ilmastopolitiikassa sekä kannustaa yksityistä sektoria ja kuluttajia toimimaan ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Pitkällä tähtäimellä ympäristöystävälliset hankinnat vähentävät julkisten organisaatioiden menoja.

Kestävien hankintojen tavoitteet

Valtioneuvosto edellyttää, että julkisissa hankinnoissa tavoitteena on kokonaisratkaisu, joka ekologisesti ja taloudellisesti parhaalla tavalla vastaa kysyntään. Tavoitteena on vähentää materiaalista kuluttamista sekä haitallisia ympäristövaikutuksia tuotteen tai palvelun koko elinkaaren aikana.

Valtioneuvosto edellyttää, että omissa hankinnoissaan valtion keskushallinto vuonna 2010 ottaa vähintään 70 %:ssa ympäristönäkökulman huomioon ja vuonna 2015 kaikissa hankinnoissaan.

Valtioneuvosto suosittelee, että kuntien ja valtion paikallishallinnon hankinnoissa vuonna 2010 vähintään 25 %:ssa ympäristönäkökulma otetaan huomioon ja vuonna 2015 vähintään 50 %:ssa.

Valtionyhtiöille suositellaan näiden periaatteiden ja tavoitteiden noudattamista.

Lisäksi valtioneuvosto edellyttää, että

Valtion keskushallinnossa siirrytään uusiutuvilla energialähteillä tuotettuun sähköön. Valtiohallinnon ostamasta sähköstä vuonna 2010 on vähintään 30 % ja vuonna 2015 vähintään 60% on uusiutuvilla energialähteillä tuotettua sähköä, jonka alkuperästä esitetään kolmannen osapuolen todistus.

Valtioneuvoston uudisrakentamisessa tai julkiseen käyttöön vuokrattavissa uusissa kiinteistöissä tavoitteena on vuonna 2010 energiatehokkuusluokka A ja olemassa olevien rakennusten peruskorjauksessa vähintään energiatehokkuusluokka C . Vuoden 2015 jälkeen rakennettavissa, korjattavissa ja vuokrattavissa rakennuksissa tavoitteena on passiivitalo.

Kuljetuksia ja autolla liikkumistarvetta vähennetään 10 prosenttia vuoteen 2015 mennessä mm. logistiikkaratkaisulla, työsuhdematkalipuilla sekä hyödyntämällä etä- ja videoneuvottelutekniikkaa. Valtionhallinto ja joukkoliikennepalveluasetuksen piiriin kuuluvat joukkoliikennepalvelujen tuottajat ottavat hankinnoissa huomioon hankittavien ajoneuvojen polttoaineen kulutuksen, hiilidioksidipäästöjen ja saastuttavien päästöjen vaikutukset. Vuonna 2010 kaikista uusista hankittavista tai vuokrattavista tavanomaiseen käyttöön tulevista henkilöautoista vähintään 50 %:lla hiilidioksidipäästöt ovat alle 120g/ km ja vähintään 25 %:lla hiilidioksidipäästöt ovat alle 110 g/km. Lisäksi suositellaan, että kaikki valtioneuvoston kuljettajat saavat taloudellisen ja ennakoivan ajotavan koulutusta.

Ruokapalvelujen elintarvikehankintojen kestävyyttä lisätään: luonnonmukaisesti tuotettua, kasvisruokaa tai sesonginmukaista ruokaa on tarjolla valtioneuvoston keittiöissä ja ruokapalveluissa vähintään kerran viikossa vuoteen 2010 mennessä ja vähintään kaksi kertaa viikossa vuoteen 2015 mennessä.

Energiaa käyttävien laitteiden hankinnassa ja vuokrauksessa käytetään teknisinä eritelminä tai kokonaistaloudellisuuden vertailuperusteina energia- ja ympäristömerkkien vaatimustasoa vastaavia kriteereitä. Siirrytään energiatehokkaaseen valaistukseen mm. ottamalla käyttöön uusinta valaistustekniikkaa.

Palveluiden hankinnassa vähennetään elinkaaren aikaisia ympäristövaikutuksia mm. ottamalla huomioon pohjoismaisen tai EU:n ympäristömerkin palveluille kehittämät kriteerit.

Toimet kestävien hankintojen edistämiseksi

Vastuu kestävien hankintojen periaatepäätöksen toimeenpanosta on ministeriöillä, valtion virastoilla ja laitoksilla, yliopistoilla ja korkeakouluilla. Niiden tulee ottaa periaatepäätöksen tavoitteet, suositukset ja perusvalinnat huomioon laajasti omassa toiminnassaan. Kunnille periaatepäätöksen tavoitteet ja toimet ovat ohjeellisia suosituksia.

Kestävien hankintojen edistämiseksi sitoutetaan johto ja päätöksentekijät, vähennetään energiankäyttöä hankinnoissa, rakentamisessa ja matkustamisessa, lisätään hankintaosaamista sekä tuetaan innovaatioilla kestäviä hankintoja.

Sitoutetaan johto ja päätöksentekijät

Kestävien hankintojen edistämiseksi on keskeistä, että organisaation johto sitoutuu kestävämpiin hankintoihin, organisaatioon luodaan systemaattinen hankintapolitiikka ja organisaatiossa otetaan käyttöön ympäristöohjelma. Tavoitteena on toiminnan jatkuva parantaminen mitattavissa olevien ympäristötavoitteiden ja järjestelmällisen toiminnan kehittämisen ja seurannan avulla.

Julkisten hankintojen ekologisen kestävyuden lisääminen edellyttää myös, että hankintojen ohjaamisesta ja neuvonnasta vastaavat ministeriöt ja organisaatiot markkinoivat ja viestivät aktiivisesti ympäristönäkökulman sisällyttämisestä hankintaprosessiin sekä hyvistä käytännöistä.

- (1) **Otetaan valtion hankintastrategiassa kehittämiskohteeksi ympäristönäkökohtien sisällyttäminen** hankintoihin sekä kestävien hankintojen hankintaosaamisen parantaminen.
- (2) **Otetaan valtionhallinnossa käyttöön energia- ja materiaalitehokkuutta edistävät ympäristöjärjestelmät tai –ohjelmat** vuoteen 2010 mennessä. Ympäristöjärjestelmissä tai –ohjelmissä asetetaan periaatepäätöksen kannalta keskeisille toiminnoille (energian, veden ja paperin kulutukselle sekä virkamatkoille) konkreettiset tavoitteet ympäristövaikutusten vähentämiseksi. Tavoitteiden toteutumista seurataan. Osana ympäristöjärjestelmää tai –ohjelmaa päivitetään hankintastrategiat tai –ohjeet.

Vähennetään energiankäyttöä hankinnoissa, rakentamisessa ja matkustamisessa

EU-tasolla ja kotimaassa viime aikoina tehdyt päätökset edellyttävät tuntuvaan energiankäytön vähentämistä myös julkisella sektorilla.

EU:n energiapalveludirektiivi (2006/32/EY) velvoittaa jäsenmaita asettamaan vuodelle 2016 ohjeellisen yhdeksän prosentin energiansäästön kokonaistavoitteen sekä käynnistämään toimia, jolla tämä tavoite pyritään saavuttamaan. Kansallinen energia- ja ilmastostrategia edellyttää, että päästökaupparektorin ulkopuoliset alat leikkaavat kasvihuonekaasupäästöjä vuoteen 2020 mennessä keskimäärin 16 % vuoden 2005 tasosta.

Jatkossa julkisten hankintaorganisaatioiden sekä palvelusopimusasetuksen piiriin kuuluvien joukkoliikennepalvelujen tuottajien on otettava hankinnassa huomioon ajoneuvon käytönaikaisen polttoaineen kulutuksen sekä hiilidioksidi- ja eräiden saastepäästöjen vaikutukset.

- (3) **Tehdään ehdotukset lainsäädäntötoimiksi, joilla veloitetaan valtion keskushallintoa sekä muita valtion virastoja asettamaan energiansäästötavoite** vuodelle 2016 ja tavoite vuoden 2020 energian loppukäytön tasolle sekä laatimaan energiankäytön tehostamissuunnitelma toimista, joilla tavoitteet saavute-

taan. Osana suunnitelmaa edellytetään energiatehokkuuden huomioon ottamista hankinnoissa.

- (4) **Valmistellaan valtion myöntämiin avustuksiin ja tukiin kestävyyskriteerit**, joissa painotetaan ekologisia, turvallisia ja terveellisiä ratkaisuja. Hankintojen suunnittelussa ja toteutuksessa painotetaan kokonaistaloudellista edullisuutta, jossa erityisesti suunnittelun ja toteutuksen laatu- ja ympäristönäkökohdat otetaan huomioon.
- (5) **Tehdään valtion keskushallinnon omistamissa tai vuokraamissa rakennuksissa energiakatselmus** sekä ryhdytään katselmuksessa suositeltuihin kannattavien säästötoimenpiteiden toteuttamiseen. Rakennuksen energiatehokkuusluokka tuodaan esiin rakennuksen sisääntuloaulassa. Valtion keskushallinnon energiahankinnassa siirrytään uusiutuvilla energialähteillä tuotetun sähkön hankintaan.
- (6) **Ohjeistetaan valtionhallintoa vähentämään matkustamista ja virkamatkoista aiheutuvia kasvihuonekaasupäästöjä** sekä korvaamaan mahdollisuuksien mukaan kokouksia video- ja neuvottelutekniikalla. Lisäksi laaditaan selvitys käytössä olevista ympäristön ja talouden kannalta käyttökelpoisista malleista kompensoida kansainvälisistä lentomatkoista aiheutuvat kasvihuonekaasupäästöt.

Kehitetään ympäristöosaamista hankinnoissa

Useissa tutkimuksissa suurimpina esteinä hankintojen ekologisen kestävyuden lisäämiselle ovat osoittautuneet tiedon, johdon tuen sekä käytännöllisten työkalujen puute.

Tutkijoiden mielestä maksuttomat internetpohjaiset hankintoja tukevat ympäristötietokannat, lisäkoulutus ja hankintahenkilökunnan motivointi ympäristökriteerien käyttöön voivat lisätä ympäristöasioiden huomioon ottoa hankinnoissa.

- (7) **Keskitetään hankintojen ympäristöosaamista johonkin olemassa olevaan asiantuntijaorganisaatioon** tavoitteena edesauttaa kuntien ja muun julkisen sektorin työtä hankintojen ympäristövaikutusten huomioimisessa sekä saada aikaan käytännössä sovellettavaa ohjeistusta. Luodaan alkuvaiheessa maksuton internetpohjainen tietopankki, johon kootaan tuotteiden ja palveluiden ympäristökriteerit, tarjouspyyntömalleja, elinkaarikustannusten laskentatyökaluja sekä tietoa parhaista käytännöistä, ajankohtaisista tapahtumista sekä meneillään olevista hankkeista. Kehitetään palkitsemisjärjestelmiä hankintayksiköille, jotka ovat tehneet merkittäviä avauksia ympäristöystävällisten hankintojen edistämiseksi ja hyvien käytäntöjen levittämiseksi. Tietopankkia pyritään kehittämään omakustannuspohjalta toimivaksi viiden vuoden käyttökokemuksen jälkeen.
- (8) **Lisätään julkisista ravintopalveluista vastaavien osaamista ohjeistuksella ja neuvonnalla.** Selvitetään mahdollisuutta vakiinnuttaa valtionhallinnon rahoittama julkisten keittiöiden ammattilaisille suunnattu kestävien hankintojen ja ruokapalvelujen neuvontapalvelu. Lisäksi osaksi neuvontaa kehitetään ja pilotoidaan ympäristöpassi-toimintamalli, jonka avulla ruokapalveluista vastaavat

pystyvät osoittamaan hallitsevansa ympäristövastuulliseen toimintaan ja hankintoihin liittyvät säädökset ja käytännöt. Ohjeistuksella ja neuvonnalla edistetään elinkaarinäkökulman huomioonottamista tavoitteena edistää energian ja veden kulutuksen optimointia sekä vähentää biojätteiden määrää ja elintarvikkeiden ilmastovaikutusta.

Tuetaan innovaatioilla kestäviä hankintoja

Julkisilla hankinnoilla voidaan edistää ympäristöinnovaatioita. Investointien ja rahoituksen lisäksi tarvitaan innovaatioiden kysyntää ja toimivia markkinoita sekä käytännön kokemuksia ja malleja.

Hankkijat ja tarjoajat tarvitsevat myös kannusteita, jotka mahdollistavat julkisella sektorilla innovaatiotoiminnalle olennaisen riskin ottamisen ja uuden kokeilemisen kestäväen kehityksen edistämiseksi.

- (9) **Perustetaan kokeiluna help desk, joka koordinoi teknologian hankintaohjelmia ja ympäristöteknologiahankintoja** sekä tarjoaa käytännön apua, neuvontaa ja konsultointia. Tavoitteena on kehittää yhdessä hankkijoiden ja tarjoajien kanssa uusia innovatiivisia toimintamalleja sekä energia- ja materiaalitehokkaita ratkaisuja esimerkiksi energiahuollon, joukkoliikenteen, rakentamisen, vesihuollon tai jätehuollon investoinneissa. Help desk myös edistää investointien toteuttamisessa uusia menettelyjä kuten ESCO- ja MASCO-palveluja tai vastaavia ulkopuolisen asiantuntijan toteuttamia energian- ja materiaalinsäästöpalveluja. Help desk tekee yhteistyötä ympäristöteknologian verkostojen sekä julkisten hankintojen neuvonnasta vastaavien asiantuntijoiden kanssa.
- (10) **Kehitetään rahoitusmalli kysyntälähtöisten materiaali- ja energiatehokkaiden innovaatioiden edistämiseksi.** Tavoitteena on madaltaa hankintaorganisaation kynnystä lähteä valmistelevaan innovatiivista ympäristöteknologiahankintaa. Rahoitusta suunnataan sekä innovaation kehittäjille että julkisille hankkijoille riskin madaltamiseksi kokeilu- ja testausvaiheessa. Rahoituksen myöntämisen ehtoja valmisteltaessa on myös syytä painottaa tarvetta selvittää ja testata tuotteen ominaisuuksia, jotta ympäristöhyödyt voidaan osoittaa.

Kestävien hankintojen vaikutuksista

Periaatepäätöksessä ehdotettujen toimenpiteiden suorat kustannukset ovat 660 000–710 000 euroa vuodessa ensimmäisen viiden vuoden aikana. Tämän jälkeen tavoitteena on tuottaa ehdotetut asiantuntijapalvelut omakustannushintaan. Osa periaatepäätöksen toimenpiteistä ei aiheuta lisäkustannuksia, koska ne suunnitellaan ja toimeenpannaan osana normaalia virkatyötä. Kustannuksista merkittävimpiä ovat internetpohjaisen tietopankin sekä julkisen sektorin ympäristöteknologiahankintojen help deskin perustaminen.

Tässä periaatepäätöksessä ehdotetut tavoitteet säästävät sekä rahaa että ympäristöä. Ympäristötavoitteiden asettaminen hankinnoille voi edistää ympäristöystävällisten

tuotteiden markkinoille pääsyä. Erityisesti rakennuksille asetettavat vaatimukset kannustavat innovaatioihin.

Ympäristöystävällisemmät valinnat rakentamisessa ja autojen hankinnassa saattavat lisätä hieman hankintaorganisaation kuluja, mutta käytön aikaiset säästöt kompensoivat ne nopeasti. Energianhankinnalle vuodelle 2015 asetettu tavoite saattaa nostaa lievästi uusiutuvan energian hintaa. Energiansäästötavoitteet ja uusiutuvien energialähteiden edistämistavoitteet lievittänevät kustannuspaineita. Elintarvikkeille asetetut tavoitteet, jos ne painottuvat luonnonmukaisesti tuotettuihin elintarvikkeisiin, lisäävät hankintayksikön kustannuksia sekä nostavat luomutuotteiden hintoja markkinoilla.

Energiapalveludirektiivin toteuttamista koskevien suunnitelmien yhteydessä arvioitiin direktiivin vaikutukset energiankulutukseen. Jos valtionhallinnossa toteutuu energiapalveludirektiivin edellyttämä ohjeellinen 9%:n energiansäästötavoite jaksolla 2008–2016, energiansäästöksi arvioidaan 225–270 GWh vuonna 2016. Jos puolestaan kunnista 60–80 % saavuttaa energiapalveludirektiivin edellyttämän 9 %:n tavoitteen, energiansäästöksi arvioidaan 400–600 GWh vuonna 2016. Energiapalveludirektiivin yhteydessä ei ole arvioitu toimien vaikutuksia hiilidioksidipäästöjen tai muiden ympäristövaikutusten vähenemiseen.

Seuranta

Periaatepäätöksen mukaiset tavoitteet ja toimenpiteet otetaan huomioon toimialavastuun mukaisesti ja läpäisyperiaatteella kunkin hallinnonalan toimissa.

Periaatepäätöksen mukaiset toimenpiteet toteutetaan valtioneuvoston hyväksymien määrärahakehysten ja eduskunnan myöntämien määrärahojen puitteissa.

Toteutumista seuraamaan perustetaan ministeriöiden edustajista koostuva työryhmä.

Tavoitteiden toteutumista seurataan kahden vuoden välein. Ensimmäinen arvio tehdään vuonna 2010 osana kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjelman toteutumista koskevaa arviota ja päivitystä. Tässä yhteydessä arvioidaan ensi vaiheessa valtion keskushallinnon ympäristöystävällisten hankintojen määrää euroina, niiden osuutta kaikista hankinnoista sekä hankinnoista syntyneitä kustannuksia ja kustannussäästöjä.